

Benő Attila – Péntek János szerk., Kognitív és pszicholingvisztikai szempontok a nyelvi érintkezések vizsgálatában

Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 2. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2020. 312 oldal

1. A tanulmánykötet a 2019. október 21–23-án Kolozsváron megrendezett azonos című konferencia előadásainak írott változatát tartalmazza. Ahogy a szerkesztők az Előszóban írják, a konferencia témaválasztását az utóbbi időben jelentősen megnövekvő kognitív és pszicholingvisztikai kutatások iránti érdeklődés és az e területeken elért eredmények termékenyítő hatása indokolta. Ebben a kötetben három tudományág, a nyelv-, a fordítás-, valamint a néprajztudomány számos kérdése és azok legújabb kutatási eredményei kerülnek bemutatásra a nyelvi érintkezések fő motívumán keresztül. Amint a továbbiakban látni fogjuk, a nyelvi érintkezések értelmezése meglepően tág, hiszen a kötet nemcsak a kétnyelvűség jelenségét taglalja, hanem a fordítástudományi problémákat, valamint (FAZAKAS EMESE tanulmányában) a nyelvtörténeti kontaktusjelenségeket is. Ez a tág látókör a kötet egyik nagy érdeme.

A kiadvány további nagy erőnye, hogy a tanulmányok szerzői – a kötet témájának természetéből adódóan – több ország (Horvátország, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia) magyar nyelvi tanszékeinek képviselői, s ezért a magyar nyelvnek és a magyar beszélők nyelvhasználatának kontaktusjelenségei régiótól függően más-más nyelvvel való érintkezésében is vizsgálatra kerülnek. Ugyanakkor találunk egy tanulmányt (MOLNÁR-BODROGI ENIKŐÉ), mely nem a magyar, hanem egy svédországi kisebbség nyelvi identitásbeli problémáit tárgyalja, ami ugyancsak színesíti a kötetet.

A címben megjelölt célkitűzéssel összhangban a kognitív szempontok érvényesülése számos tanulmányban fellelhető, eltérően a pszicholingvisztikai szempontú elemzésektől, amelyek kevésbé hangsúlyosan vannak jelen (mindössze BARTHA KRISZTINA és LENGYEL ZSOLT tanulmányai tartoznak ide).

A tanulmányoknak egyes fejezetekbe sorolása öt átfogóbb szempontot követ, s ennek értelmében a könyv öt részre tagolódik. A kategorizálás azonban a témák sokszínűségét tekintve korántsem problémamentes: helyenként tematikájukban jól elkülönülő részeket találunk (például Fordítás és fogalmi egyenértékűség), egyes tanulmányok elrendezése viszont megkérdőjelezhető (például A kétnyelvűség lexikológiai, terminológiai kérdései című rész, melynek indoklását l. alább).

Mindezen okokból a kötet sokoldalú és sokrétű, ezért érdemes az egyes részeket és azokon belül az egyes tanulmányokat külön-külön ismertetni.

2. Az első rész a Kognitív szemlélet a kétnyelvűség kutatásában címet viseli (11–62), és három tanulmányt tartalmaz.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR tanulmányának címe: Fogalmi és nyelvi megfelelések és eltérések kétnyelvűségi helyzetben. Mit tudunk a kétnyelvű megismerésről a határon túli magyarok körében? A tanulmány a címbe li kérdésre adott rövid válasszal indít, miszerint szinte semmit nem tudunk a kétnyelvű megismerésről a határon túli magyarok körében.

A szerző ezt követően részletesen kifejti, hogy mi lehet ennek az oka, és hogyan járulhatnának hozzá a legújabb kognitív elméleti, módszertani és leíró eredmények a határon túli magyar régiók anyanyelv- és államnyelv-pedagógiájának kidolgozásához. A kognitív nyelvszemlélet rövid bemutatása után (mely a kötetnek egyfajta elméleti háttereként is felfogható) rátér a második nyelv tanításának elméleteire és módszertani kérdéseire, s arra a következtetésre jut, hogy a kutatási eredmények alapján két irány tűnik használhatónak a nyelvpedagógiában: a kognitív megközelítés és a társalgáselemzési megközelítés – valamint ezek szintézise. A szerző a térbeli viszonyok és az elemi mozgás sémájának eltérő megkonstruálásait szemléltető példák után tanulmánya végén néhány fontos kutatási feladatot jelöl ki a fogalmi és nyelvi megfelelések és eltérések viszonyára vonatkozóan kétnyelvűségi helyzetben, melyek segíthetnek abban, hogy a kisebbségi tanulók intuitív (gyakorlati) anyanyelvi tudására építeni lehessen az anyanyelv- és másodnyelvoktatásban.

SZILÁGYI N. SÁNDOR tanulmánya (Interferenciák és szűrőrendszerek a kétnyelvű emberek fejében) is abból az általános megfigyelésből indul ki, hogy a kétnyelvű elme két különböző nyelvvel operál párhuzamosan, melyek ugyanakkor kapcsolatban is vannak egymással a nyelvhasználók fejében, s ezért hatással vannak egymásra. Az előző tanulmánytól eltérően azonban itt nem az egyes nyelvekre jellemző fogalmi és nyelvi tudás szerkezetén, valamint az azok közötti megfeleléseken és eltéréseken van a hangsúly, hanem azon, hogy a két nyelv közti interferencia milyen rendszerben történhet. A szerző a magyar–román kétnyelvűeket vizsgálva szemléletes példákon keresztül mutatja be elméletét, miszerint a kétnyelvű beszélő teljes nyelvtudásának komponenseit képezik azok a szűrőrendszerek is, melyek a két nyelv között közvetítőként működnek, s melyeknek nemcsak a szerkezetük más, hanem a nyelvi következményeik is. Ilyen értelemben az $L1 \rightarrow L2$ szűrő arra való, hogy a második nyelven beszélve minél kevesebb interferenciahibát kövessünk el, míg az $L2 \rightarrow L1$ szűrő a szókölcsonzésekben játszik jelentős szerepet. Az ilyen típusú magyarázó modellek alkalmasak lehetnek arra, hogy jobban megértsük a kétnyelvű környezetben élő emberek nyelvtudását és nyelvhasználatát, hiszen egy kétnyelvű ember teljes nyelvtudása jóval több, mint két önálló nyelvi rendszer tudásának az összege.

Míg az előző tanulmány azt vizsgálta, hogy a kétnyelvű emberek esetében a második nyelvről való (implicit) tudásnak milyen hatása lehet a szókölcsonzésekre, addig BENŐ ATTILA A kognitív szemantika alkalmazási lehetőségei a nyelvi kontaktusok vizsgálatában című tanulmányában a fogalmi gondolkodásunkat szervező kognitív és pszichológiai folyamatok hatásainak nyelvi következményeire világít rá, különös tekintettel a kölcsönelemek meghonosodásának szemantikai vonatkozásaira. A tanulmány különböző nyelvekből vett példákkal, de a román–magyar nyelvi érintkezések adatait kiemelve szemlélteti, hogy a lexikai átvételek során történő jelentésváltozásokat olyan, az átvevő nyelv beszélőinek gondolkodását szervező kognitív mechanizmusok is befolyásolják, mint az alapszintű fogalom érvényesülése, a rendszeres metaforikus jelentésvizonyok megléte, a prototípus-hatás és mintapéldány-érvényesülés, valamint a hangalaki motiváltság és integrálódás.

3. A kötet második része, a Pszicholingvisztikai és pragmatikai szempontok (63–107) szintén három tanulmányt tartalmaz.

LENGYEL ZSOLT az „Idegen” elemek a mentális lexikonban: generációs és kronológiai szempontok címmel ír, és szóasszociációs tesztelésekből származó empirikus adatokat dolgoz fel egyfelől generációs (10–14, illetve 18–24 évesek), másfelől kronológiai

(1980-as, illetve 2000-es csoportok) szempontból. A kísérlet leírásában azonban nem egyértelmű, hogy a felmérésekben részt vevő alanyok milyen szociolingvisztikai környezetből származnak, s csak feltételezni lehet, hogy olyan egynyelvű személyekről van szó, akik az iskolában valamilyen idegen nyelvet is tanultak. Az „egy hívószó – egy válaszszó” módszerét írásban alkalmazva a vizsgálatból kiderül, hogy a tesztalanyoknál is megjelenik a bimodális beszédmód (az L2 nyelvnek a látens jelenléte az L1 nyelven folyó diskurzusban), amelyet nagyban befolyásol a társadalmi kontextus: az idegen nyelvek iskolai oktatása, a civilizációs jelenségek, a csoportattitűd. A bevezetőben megfogalmazott célkitűzés szerint a tanulmány az „idegen” elemeket a mentális lexikon tükrében kívánja szemügyre venni, de az olvasóban hiányérzet marad, mert az idegen nyelvekből származó válaszsavak természetéről és szerveződéséről csak vázlatos leírást kapunk.

BARTHA KRISZTINA a Tudatelméleti jelenségek fejlődése kétnyelvű gyermekeknél című tanulmányában Moore-paradoxonos mondatok és hamis vélekedések megértésének segítségével vizsgálja a címben megjelölt problémát. A tudatelméleti kutatások legfőbb eredményeit összefoglaló szakirodalom tömör bemutatása után rátér az általa végzett pszicholingvisztikai kísérletek részletes leírására, melyben 5–8 éves, magyar–román domináns, illetve balasz kétnyelvű gyermekek teljesítményét vizsgálja. A kísérleti eredményekből levonható következtetések alapján elmondható, hogy egyrészt a kétnyelvűség típusa hatással van (a balasz kétnyelvűség javára) a gyermekek tudatelméleti képességeinek fejlődésére, másrészt viszont nem igazolódik az a feltevés, hogy ez a fejlődés korábban jelenik meg a kétnyelvűeknél, mint az egynyelvűeknél. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a vizsgált tudatelméleti jelenségeknél az egyik meglete nem előfeltétele a másik megletének, hanem ezek sokkal inkább egymással szoros együttműködésben fejlődnek.

SEBŐK SZILÁRD Perspektívák váltakozása a nyelvleírásban című tanulmánya nemcsak a kötetben, hanem általában a nyelvészeti kutatások között is viszonylag szokatlan irányt képvisel: a szerző ugyanis nem közvetlenül a nyelvvel vagy ennek használatával kapcsolatos témát boncolgat, hanem arra kíváncsi, hogy a nyelvészeti munkák nyelvleírási folyamataiban milyen perspektívák és rálátások érvényesülnek, s ezek hogyan váltakoznak egy adott szövegen vagy diskurzuson belül. A tanulmányban ismertetett fejtegetésekből kiderül, hogy a nyelvész kétféleképpen vehet részt a nyelvleírásban: kutatóként és szerzőként; a vizsgált jelenséget pedig kétféleképpen tudja szemlélni: a beszélő és a terminus perspektívájából. Ez utóbbi esetben egy történeti folyamat is megfigyelhető egy diskurzuson belül: a nyelvleírásban a beszélő perspektíváját a terminusé váltja fel, melynek következménye, hogy a folyamat végén már a terminusok végeznek minden cselekvést. Témáját és megközelítésmódját tekintve a tanulmány nem egészen illeszkedik a kötetbe, hiszen sem a nyelvérintkezés, sem a szorosan vett kognitív és pszicholingvisztikai szempontok nem jelennek meg benne, mégis van helye itt, hiszen éppen a kétnyelvűség terminológiai kérdéseivel foglalkozó írások előtt világít rá arra, hogy miért lenne érdemes több figyelmet fordítani a nyelvészeti terminusok és a különféle perspektívák tudatosabb és elővigyázatosabb használatára.

4. A harmadik rész a kétnyelvűség lexikológiai, terminológiai kérdéseit boncolgatja, és négy tanulmányt tartalmaz (109–162).

Az első két tanulmány olyan témákat taglal, amelyekről korábban már volt szó a kétnyelvűség kutatásának kognitív szemléletéről szóló részben.

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ írása (Nyelvi érintkezésen alapuló neologizmusok kognitív megközelítése) arra keresi a választ, mi motiválhatja az egyes lexikai elemek átvételét. A magyarországi és a vajdasági magyar nyelvhasználatban megjelenő olasz, angol, valamint szerb eredetű neologizmusok segítségével mutatja be, hogy a kölcsönzéseknek a fogalmi szűkségen kívül olyan motivációi is lehetnek, mint a szakszerűség-érzés, a sajátos emocionális többlet vagy a neologizmusok hangzása.

VÖRÖS OTTÓ tanulmánya (Interferenciajelenségek kognitív háttéréről) – a vázlatosság benyomását keltve – szintén olyan interferenciajelenségekre hívja fel a figyelmet, melyek háttérben valamilyen kognitív természetű jelenség húzódik meg.

Feltevődik a kérdés, hogy ez a két tanulmány miért ebben a részben kapott helyet, hiszen terminológiai kérdésekről nemigen esik szó bennük, témájukat tekintve pedig jobban illenének az elsőbe, BENŐ ATTILA és SZILÁGYI N. SÁNDOR tanulmányai kiegészítéseként.

SÁROSI-MÁRDIROSZ KRISZTINA-MÁRIA Az erdélyi magyar jogi szövegek vizsgálata a román nyelvi hatás szempontjából című tanulmányának célja, hogy rámutasson az erdélyi magyar jogászok kommunikációjának szakmai kétnyelvűségből fakadó jellegzetességeire. Mivel az erdélyi magyar jogi nyelv terminológiája – főként a szétfejlődés és a nyelvi hiány miatt – eltér a Magyarországon használt szaknyelvtől, a román jogi nyelv hatása nagyban kimutatható az erdélyi magyar jogi nyelvhasználatban. A szerző a vizsgált korpuszban a visszafordítás módszerét alkalmazva főként szókészleti és mondat szerkesztési sajátosságokat elemez, és arra a következtetésre jut, hogy a jogi és hivatalos nyelvi szövegek nyelvezetében feltűnő hibák, hiányok a nyelvtervezési feladatok nem megfelelő végrehajtásáról tanúskodnak. Érdemes tehát több időt és energiát fektetni a magyar szaknyelvek oktatására is, hiszen a szakmaiatlan és a román nyelvi hatás miatt jelentkező pontatlan, zavaros fogalmazásmód kifejezetten nehezíti a szöveg megértését, ami hátrányos helyzetbe hozhatja a jogász segítségéhez folyamodó ügyfelet.

LAKATOS ALIZ tanulmánya, ahogyan a címe, A szleng kétnyelvű környezetben. Egy nyelvészeti terminus fogalmi természete is mutatja, a szleng jelenségével foglalkozik kétnyelvű környezetben. A szerző kutatásának nehézségét az adja, hogy maga a jelenség – interdiszciplináris (nyelvi, szociológiai, szociálpszichológiai) jellegéből adódóan – igencsak összetett, így nemcsak a terminus definícióját nehéz megadni, hanem azt is nehéz megmondani, mi különbözteti meg a szleng nyelvhasználatot az informális beszédől, illetve mely nyelvi elemek tartoznak a szleng körébe, és melyek nem. A szerző a kérdőíves adatgyűjtés módszerét alkalmazva erdélyi magyar középiskolások és egyetemi hallgatók szlengértelmezését és konkrét lexikai elemek megítélését vizsgálja. Eredményei szerint egyfelől a laikus beszélőkben élő szlengkép csak ritkán egyezik meg azzal, ahogyan a szakirodalom értelmezi a szleng jelenségeket, másfelől az erdélyi magyar fiatalok hajlamosabbak a román kölcsönzéseket szlengnek tekinteni, mint az angol kifejezéseket, továbbá, hogy leginkább a negatív értékjelentéssel (is) bíró kifejezéseket sorolják a szlenghez. Mivel a vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a szleng jelenségek megkülönböztetésére nem alkalmazható fenntartások nélkül sem a kritériumrendszer, sem a szlenghasználok véleménye, a további kutatásokhoz a módszer átdolgozására lenne szükség.

5. A könyv negyedik része, a Fordítás és fogalmi egyenértékűség című (163–208) három tanulmányt foglal magába, és az eddig tárgyalt kétnyelvűségi kérdésekről áttér a fordítástudományban felbukkanó, nyelvi érintkezésekből fakadó jelenségek vizsgálatára.

LANSTYÁK ISTVÁN tanulmányának címe: Meddig Károli a Károli? A Károli-féle bibliafordítás legújabb revíziójának relevanciaelméleti vizsgálatához. A szerző fontos témát tárgyal, melynek hosszú távon akár következményei is lehetnek a laikus bibliaolvasók és elkötelezett hívők számára. Azt vizsgálja, hogy a Károli-féle bibliafordítás legújabb revíziója, amely 2011-ben jelent meg a Veritas Kiadó gondozásában, mennyire tekinthető még Károli-fordításnak, és egyáltalán szükséges-e még továbbadni a Károli-fordítást a következő nemzedékeknek. Azért merül fel ez a kérdés, mert az említett revízióban nemcsak nyelvileg modernizálták a szöveget, hanem a fordítás koncepcióját is módosították azaz, hogy megváltoztatták a fordítás alapjául szolgáló forrásnyelvi szöveget. A tanulmány szerzője relevanciaelméleti keretben igyekszik rámutatni az indirekt fordítás elégtelenségére, ami beéri azzal, hogy a forrásnyelvi szövegnek csupán a lényegét adja vissza az ún. kommunikatív fogódzók átmentése nélkül, melyek az implicit módon (implikaturák segítségével) közölt üzenetek megfejtését segítenék elő. Ugyanakkor elfogadja azt is, hogy mindezek mellett van létjogosultsága a Károli-fordítás nyelvi modernizálásának.

LŐRINCZ JULIANNA Az egyenértékűségi viszonyok kérdése a groteszk fordításában című tanulmánya a fordítástudomány egy örök kérdését, jelesen az egyenértékűségi viszonyoknak, vagyis a forrás- és célnyelvi szövegek megfeleltetésének problémáját tárgyalja az irodalmi groteszkben. Mint kiemeli, mai posztmodern korunkban azokat a fordításokat tekintik adekvátnak (nem ekvivalensnek), amelyek illeszkednek a célnyelvi kultúrába, és figyelembe veszik a befogadók elvárásait. Ez a megközelítés összecseng a kognitív relevanciaelmélet felfogásával, ami szerint igazi ekvivalencia nem is létezhet, hiszen a fordítást nagyban meghatározza a kognitív környezet, s a fordítónak eszerint kell újraalkotnia a forrásnyelvi szöveget. A szerző ennek szemléltetésére Örkény István néhány egypercesét választja, melyeknél az orosz és angol célnyelvi szövegvariánsok közti különbségek éppen abból fakadnak, hogy melyik kultúra mennyire áll közel a magyar groteszk és abszurd szövegalkotó és -értelmező hagyományhoz.

IMRE ATTILA a Kihívások az angol–magyar modalitásrendszer megfeleltetésében című tanulmányában a modalitás jelenségét vizsgálja az angol nyelvben, valamint azok magyar nyelvre fordításának lehetőségeit, kihívásait. A bevezetőben az angol modális segédigék bonyolultságára hívja fel a figyelmet, majd rátér a tulajdonképpeni kutatásra, melynek tárgya az angol deontikus (kötelességgel, tiltással kapcsolatos) modalitások magyar fordításának vizsgálata *Az elit alakulat* című mini tévésorozatban. Az egyes modálisok részletes bemutatásából fakadó egyik fontos következmény az, hogy az emberi kommunikációban a szintaxis és a pragmatikai elemek, a tágabb kontextus sokkal fontosabbak, mint azt a nyelvkönyvek szemléltetik.

6. A kötet utolsó részének címe: Kétnyelvűség, kultúra, motiváció (209–308). Terjedelmét tekintve ez a legnagyobb egység: hat tanulmány tartozik ide, melyek mindegyike a kétnyelvűségnek valamilyen kulturális vonatkozását vizsgálja, és – FAZAKAS EMESE tanulmányának kivételével – a kétnyelvű és/vagy kisebbségi létből fakadó nyelvi identitás problémáját taglalja.

FAZAKAS EMESE tanulmánya (A vörös, piros színárnyalatainak idegen eredetű megnevezései a régiségben) arra keresi a választ, hogy a régiségben milyen idegen eredetű szavakat, kifejezéseket használtak a magyar beszélők (főként) Erdélyben a vörös különböző árnyalatainak megnevezésére, és mi lehetett ezek motivációja. Kutatásában elsősorban

az Erdélyi magyar szótörténeti tár történeti adatait dolgozza fel, és kiderül, hogy a 16 tárgyalt színnév hét csoportba sorolható a névadás alapja szerint (pl. pigmentekhez, növényekhez, textiliákhoz stb. köthető színnevek). A szerző gazdag példaanyagon keresztül mutatja be a szóban forgó kifejezések jelentésmódosulásait is: az idegen eredetű (főként vándorszókként számon tartott) kifejezések először egy más kultúrából származó dolgot (pl. festéket, anyagot) jelöltek meg, aminek jellegzetes vöröses színe volt, majd valamilyen idő elteltével a jelentés leszűkült magára a színre. Mindezeket összegezve elmondható, hogy a színnévadás többnyire általános és kulturálisan kötött dolgokra utal vissza, s mivel ezek időben jelentősen változnak, érdemes lenne összevetni az adatokat a mai nyelvben használatos színnevekkel.

VÖRÖS FERENC tanulmánya, ahogy a címe is jelzi (Névhasználati motivációk a Kárpát-medencei magyar nyelvterület külső régióiban), névtani tárgyú. A tanulmány első fele a hivatalos névviselés és a névhasználat összhangjának megbomlását, ennek hátterét mutatja be, részletesen taglalva a különböző régiókra jellemző, eltérő anyakönyvezési gyakorlatokat. Ezt követően a szerző a személynevek etnikum- és identitásjelző funkciójára, mintakövető jellegére hívja fel a figyelmet: mint írja, a névtanósok körében viszonylagos konszenzus van arról, hogy a személyneveket nem lehet egyik nyelvről a másikra „lefordítani”, hiszen a fordítás már nem az illető személyt identifikálja. Ennek pszicholingvisztikai hatása érhető tetten akkor, amikor – a 20. században végbement, magyar beszélőközösségek személyneveinek tömeges államnyelvűsítő gyakorlata miatt – a kisebbségi magyar állampolgárok védekezéséül a személynevekbe kódolják az etnikai szimbólumokat. A tanulmány fontos következtetése, hogy a személynevekre nemcsak szocio-, hanem pszicholingvisztikumként is tekintenünk kell.

BIRÓ ENIKŐ tanulmányában (Kisebbségi kétnyelvűként a digitális térben: nyelvválasztás, nyelvi identitás a Facebook oldalakon) annak járt utána, hogyan alakul a kisebbségi kétnyelvű, anyanyelv dominanciájú beszélők nyelvi identitása a digitális térben. A kutatás során a Sapientia EMTE magyar–román kétnyelvű egyetemi hallgatóinak nyelvhasználatát, nyelvi identitását vizsgálva arra keresi a választ, hogyan köthető az online többnyelvűség az offline valósághoz (a társadalmi vagy egyéni egynyelvűséghez/többnyelvűséghez). Az identitás online reprezentációjának és az adatgyűjtési módszerek bemutatása után a tanulmány rátér a nyelvhasználati minták elemzésére, melyből az derül ki, hogy egyrészt az online többnyelvűség nem mindig tükrözi a felhasználó „offline” nyelvtudását, inkább az én-reprezentáció meghatározója, másrészt a nyelvválasztás, kódváltás és kódjáték hozzájárul az online nyelvi identitás konstruálásához. Ami az online és offline nyelvi identitás közötti összefüggések pontosabb felderítését illeti, kiterjedtebb kutatásra, részletesebb metanyelvi adatokra van szükség a továbbiakban.

MOLNÁR BODROGI ENIKŐ – az eddigi tanulmányoktól eltérően – a Nyelvi ideológiák Bengt Pohjanen műveiben című tanulmányában egy másik kultúrában vizsgálja meg a kisebbségi létből fakadó nyelvi identitásbeli problémákat: témájául a svédországi meänkieli nyelv státuszát, beszélőinek anyanyelvükhöz fűződő viszonyát igyekszik tetten érni Bengt Pohjanen meänkieli író műveiben. Tanulmánya a nyelvi ideológia fogalmának meghatározásával és osztályozásával indul, majd annak bemutatásával folytatódik, hogy Pohjanen (íróként és közéleti személyiségként egyaránt) milyen módokon törekszik saját közössége számára nyelvi és kulturális identitást alkotni. Az elemzés során a nyelvi ideológiák három nagy csoportját sikerült kimutatni az író egyik szépirodalmi művében

és egy publicisztikájában: politikai háttérű, nyelvi tervezéssel és nyelvépítéssel, valamint a nyelvhez való viszonyulással kapcsolatos ideológiákat. A tanulmány arra is rávilágít, hogy az említett művekben egy olyan kisebbségi közösség képe rajzolódik ki, amely anyanyelve miatt súlyosan stigmatizált, és a nyelvcserre előrehaladott fokán áll. A meänkieli író a nyelvi ideológiákat saját közössége kollektív identitásának erősítésére használja.

KESZEG VILMOS tanulmányában, melynek címe Az anyanyelvhasználat mint a kegyeleti jog érvényesítése az elhunyt emlékének megörökítésében, a sírfeliratok nyelvének megválasztása mögötti motivációkat, stratégiákat vizsgálja a magyar etnikum esetében. A bevezetőben a szerző a temetést olyan szertartásként értelmezi, amely nem lezárja a halott életét, hanem éppen ellenkezőleg: megkonstruálja a nyilvánosság számára a halott emléket, kijelöli a halottra való emlékezéssel kapcsolatos szerepeket, feladatokat, tartalmakat, helyszíneket. A kegyeleti jog érvényesítési formáinak áttekintése után a sírfeliratoknak (mint az elhunytól való beszélés emblematikus műfájának) a különböző helyzetekbe került magyar etnikum általi nyelvválasztásáról olvashatunk. Ennek értelmében olyan soknyelvű környezet magyar sírfeliratai is az elemzés tárgyát képezik, mint a detroiti temető vagy a romániai vegyes lakosságú vidékek magyar etnikumú elhunytjainak koszorú- és sírfeliratai, de említésre kerül egy virtuális emlékhely is, ami 108 nyelven kínálja fel kegyeleti szolgáltatásait. A tanulmány következtetése, hogy a sírfelirat nyelvének megválasztása konszenzusok és kompromisszumok alapján történik, s ez árulkodik az elhunytnak és/vagy családjának nyelvi identitásáról, a nyelvi asszimiláció mértékéről, a rituális nyelvi viselkedésről, a nyelvi környezetről.

GONDOS EMŐKE a Nyelvi interferenciák az egyéni vallásgyakorlat diskurzusaiban című tanulmányában két olyan személy nyelvhasználatának sajátosságait elemzi a vallásosságukról való diskurzuson belül, akiknek a vallásgyakorlatában közös az interkonfesszionális (katolikus és ortodox), valamint az interetnikus (magyar–román) elemek jelenléte. Az adatközlők élettörténetének bemutatásából és a diskurzuselemzésekből kiderül, hogy mindkét esetben jellemző az ortodox román vonatkozások elegyedése a katolikus magyar szocializációval, de míg egyiknél az otthoni környezet román, a másiknál magyar. Ennek megfelelően a nyelvhasználatukban megmutatkozó kontaktusjelenségek mennyisége és minősége is eltér. Ugyanakkor identitásuk, valamint a „románssággal” és „ortodoxiával” szembeni attitűdjük befolyásolja a vallásgyakorlati elemek mentális lexikonban való szerveződését.

7. Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a Kognitív és pszicholingvisztikai szempontok a nyelvi érintkezések vizsgálatában című tanulmánykötet nemcsak abban segíthet, hogy jobban megértjük a kétnyelvű emberek nyelvhasználatát, gondolkodásmódját, a szókölcsönzések mögött meghúzódó kognitív és pszichológiai természetű szervező elveket, hanem abban is, hogy jobban rálássunk a saját anyanyelvünk és egy másik nyelv szerkezetének jellegzetességeire, a köztük fennálló hasonlóságokra és különbségekre. Ezeket tudatosítva a szerzett ismereteket alkalmazni tudjuk mind a pedagógiában, mind pedig a mindennapi életünkben, a másik emberhez, más kultúrákhoz való értékelő és elfogadó viszonyulásunkban.

BENCZE M. ILDIKÓ
Babeş–Bolyai Tudományegyetem